

Το Βήμα των Φοιτητών

Η ατομική ιδιοκτησία και το κράτος ως «αποτέλεσμα» της ανάπτυξης του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας

*Ευστάθιος Φακιολάς**

Εισαγωγή

Η φύση του ανθρώπου, με βάση τις φιλοσοφικές έννοιες και τους όρους που έχουν επινοηθεί και διαμορφωθεί από την εποχή του Πλάτωνα, διακρίνεται στη διάνοια, που περιλαμβάνει τη σκέψη και το λόγο, και στην εποπτεία, που αποτελείται από το χώρο, το χρόνο και τα ανθρώπινα πάθη. Η διάκριση αυτή συνιστά, ουσιαστικά, την αφετηριακή βάση της θεωρητικής αντιπαράθεσης μεταξύ της ιδεαλιστικής και της υλιστικής σκέψης γενικότερα και της χεγκελιανής και της μαρξικής αντίληψης του ανθρώπινου κόσμου και της πραγματικότητας ειδικότερα.

Η ιδεαλιστική σκέψη προσπαθεί να συλλάβει και να κατανοήσει την πραγματικότητα ξεκινώντας από τη διάνοια, η οποία αποκτώντας αντικειμενική υπόσταση αναδεικνύεται σε αυθεντία. Ο Χέγκελ, ως ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους και θεμελιωτές της σκέψης αυτής, πρεσβεύει την άποψη ότι ο αντικειμενικός, πραγματικός κόσμος είναι ο σύνθετος κόσμος των εννοιών και των ιδεών, αφού το αντικείμενο αυτοσυστήνεται μέσω της κίνησης των κατηγοριών-εννοιών και των ιδεών, μέσω μιας υποκειμενικής διανοητικής διαδικασίας αφαιρέσεων και χωρίς την παραμορφωτική παρεμβολή της εποπτείας και της παράστασης, παράγεται, ως αποκλειστικό προϊόν και αποτέλεσμα της σκέψης και της αντικειμενικής ανάπτυξης του ανθρώπινου πνεύματος, η συγκεκριμένη ολότητα.

* Τριτοετής φοιτητής Παντείου Πανεπιστημίου

Η υλιστική σκέψη, αντίθετα, επιδιώκει να συνειδητοποιήσει τη συγκεκριμένη ολότητα ξεκινώντας από την εποπτεία, αναλύοντας, δηλαδή, τα συγκεκριμένα στοιχεία και τα πραγματικά υλικά δεδομένα που συγκροτούν τον ανθρώπινο κόσμο. Ο Μαρξ, αν και μελετώντας κανείς τα πνευματικά, μορφωτικά και θεωρητικά ρεύματα που άσκησαν αντιφατικές και σύνθετες επιδράσεις στη σκέψη του θα διαπιστώσει την αρχική ιδεολογική του προσήλωση στο χεγκελιανό φιλοσοφικό σύστημα και στον επαναστατικό ιδεαλισμό¹, συγκεντρώνει την προσοχή του στο συγκεκριμένο και στο πραγματικό. Σε αντίθεση με το Χέγκελ², για τον οποίον το «προσές της νόησης –που με το όνομα ιδέα το μετατρέπει μάλιστα σε αυθυπόστατο υποκείμενο– είναι ο δημιουργός του πραγματικού που αποτελεί μονάχα το εξωτερικό του φανέρωμα»³, ο Μαρξ υποστηρίζει ότι «το ιδεατό δεν είναι παρά το υλικό, μεταφερόμενο και μετασχηματισμένο στο ανθρώπινο κεφάλι»⁴.

Γενικότερα, η μαρξική-διαλεκτική μέθοδος προσπαθεί να αποδείξει και να επιβεβαιώσει την αντικειμενική ιστορικά καθορισμένη εσωτερική ενότητα των αντιφάσεων και των αντιθέσεων μέσα στη σύγκρουσή τους ως εξής:

– Χρησιμοποιώντας μεθοδικά και συστηματικά τις έννοιες-κατηγορίες που έχουν διαμορφωθεί από τους προηγούμενους μελετητές των κοινωνικών επιστημών, αναλύει, ανακατασκευάζει και εμβαθύνει με περισσότερη κριτική διάθεση στη γνώση, που έχει ήδη παραχθεί ως προϊόν ενεργητικής προσωπικής επιστημονικής πνευματικής εργασίας.

– Ξεκινώντας από το αφηρημένο, που οφείλει, ωστόσο, την ύπαρξή του στην εξέλιξη του ιστορικού γίνεσθαι και με βάση τη μεθοδική ανάπτυξη της υπάρχουσας γνώσης, που αντανακλά τη χαοτική αναπαράσταση του όλου, προχωράει μέσα από μια διαδικασία βαθιών αφαιρέσεων –το ανώτατο όριο αφαίρεσης είναι η πραγματική κοινωνία– σε νέους απλούς και λεπτούς εννοιολογικούς προσδιορισμούς, που συλλαμβάνουν και ενσωματώνουν τα συγκεκριμένα ουσιαστικά δομικά υλικά θεμέλια της πραγματικότητας, ξεπερνώντας με αυτή τη μεθοδολογική διαδικασία τη χαοτική αναπαράσταση του όλου.

– Ανακαλύπτοντας τις πραγματικές ουσιώδεις σχέσεις, η μαρξική κριτική ανάλυση προεκτείνει και μετασχηματίζει τη γνώση σε μια διαρθρωμένη ιεραρχημένη διάταξη, συλλαμβάνοντας, με αυτόν τον τρόπο, το συγκεκριμένο ως ολοκληρωμένη ενιαία σύνθεση ορισμών και εννοιών⁵. Η σύνθεση, όμως, αυτή εμφανίζεται «σαν αποτέλεσμα και όχι σαν αφηρητικό σημείο, ενώ είναι το πραγματικό αφηρητικό σημείο»⁶.

Ο Μαρξ, δηλαδή, θεωρεί ότι η συγκεκριμένη υλική πραγματικότητα είναι προϊόν της συνειδητής διανοητικής έρευνας, αλλά, σε αντίθεση με το Χέγκελ, την αντιλαμβάνεται ως αποτέλεσμα της επεξεργασίας και ανάλυσης της εποπτείας και της παράστασης του αντικειμενικού όλου. Σύμφωνα με τη δική του διατύπωση «η έρευνα πρέπει να αφομοιώσει την ύλη στις λεπτομέρειες, να αναλύσει τις διάφορες μορφές εξέλιξής της και να ανακαλύψει τον εσωτερικό τους δεσμό. Μόνο όταν θα έχει τελειώσει αυτή η δουλειά, μπορεί να παρασταθεί όπως πρέπει η πραγματική κίνηση. Κι όταν επιτευχθεί αυτό, έτσι που η ζωή της ύλης να καθρεφτίζεται ιδεατά, τότε μπορεί να φαίνεται να 'χει να κάνει κανείς με ένα *a priori* (εκ των προτέρων) οικοδόμημα»⁷.

Με βάση την πιο πάνω συνοπτική παρουσίαση της μαρξικής μεθόδου ανάλυσης και ερμηνείας της πραγματικότητας, η σύντομη αυτή μελέτη επιδιώκει να ασχοληθεί με την διερεύνηση και καταγραφή των εννοιών του κράτους και της ατομικής ιδιοκτησίας στη μαρξική θεωρία. Ειδικότερα, σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει, με δεδομένο ότι στη μαρξική σκέψη η πραγματικότητα προσεγγίζεται ως διαρθρωμένη ολότητα ουσιαδών σχέσεων, μέσα από ποιές μορφές σχέσεων προκύπτουν το κράτος και η ατομική ιδιοκτησία.

Αντικείμενο, λοιπόν, αυτής της εργασίας είναι η ατομική ιδιοκτησία και το κράτος ως «αποτέλεσμα» της ανάπτυξης του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Το ενδιαφέρον και ο προβληματισμός αυτής της ερευνητικής προσπάθειας θα εστιαστούν στην επιλεκτική περιληπτική παρουσίαση της κριτικής του Μαρξ στο Φόϋερμπαχ, η οποία αποτελεί αφετηριακή προϋπόθεση κατανόησης της μαρξικής αντίληψης του κράτους και της ατομικής ιδιοκτησίας ως «αποτελέσματος» του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Μέρος Πρώτο Η κριτική του Μαρξ στον Φόϋερμπαχ

Με αφορμή την κριτική της φοϋερμπαχιανής υλιστικής επιστημονικής μεθόδου, ο Μαρξ στις συνοπτικές, αλλά πυκνές και σύνθετες θέσεις του για τον Φόϋερμπαχ προχωρά στη διάκριση μεταξύ του παλιού και του νέου υλισμού, στη διαμόρφωση μιας νέας εννοιολογικής σημασιολόγησης της ουσίας του ανθρώπου και στη σύντομη σκιαγράφηση, χωρίς έντονες αποχρώσεις, ορισμένων μεθοδολογικών και πραξεολογικών αιτημάτων.

Ο παλιός φιλοσοφικός υλισμός –συμπεριλαμβανομένου και του Φόϋερμαχ– αν και ξεκινάει την ερευνητική του προσπάθεια για την κατανόηση του κόσμου από την εποπτεία, θεωρώντας ότι τα αντικείμενα της σκέψης και του λόγου διαμεσολαβούνται από τα συγκεκριμένα πραγματικά αισθητά αντικείμενα, περιορίζεται, ωστόσο, μόνο στη σύλληψη και στη διαπίστωση του συγκεκριμένου μεμονωμένου πράγματος, αφού το «εσωτερικό αντικείμενο, η πραγματικότητα, το αισθητό συλλαμβάνονται μονάχα με τη μορφή του Αντικειμένου ή της εποπτείας»⁸. Από την άποψη αυτή, ο παλιός υλισμός είναι μονόπλευρος και μονοδιάστατος, γιατί δεν εξετάζει και δεν κατανοεί την ίδια την ανθρώπινη πράξη σαν αισθητή πρακτική αντικειμενική δραστηριότητα και, συνεπώς, ξεπερνιέται από το φιλοσοφικό ιδεαλισμό, που συλλαμβάνει την ενεργητική δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης δραστηριότητας, παρά το γεγονός ότι την αντιλαμβάνεται και τη συνειδητοποιεί στο αφηρημένο, φαντασιακό επίπεδο. Το σημαντικό αυτό πλεονέκτημα της ιδεαλιστικής σκέψης, προϊόν μακράς ιδεαλιστικής φιλοσοφικής πνευματικής παράδοσης, δεν πρέπει να αγνοηθεί και να απορριφθεί, αλλά, αντίθετα, να αξιοποιηθεί μέσω της κριτικής αναλυτικής εμβάθυνσης, που αποκαλύπτει, στον ανώτερο βαθμό, την αντικειμενική και υλική διάσταση της αισθητής ανθρώπινης πράξης⁹.

Ο νέος, λοιπόν, φιλοσοφικός υλισμός αναγνωρίζοντας την εποπτεία ως αφετηριακή προϋπόθεση συνειδητοποίησης της ανθρώπινης πραγματικότητας συμπίπτει με τον παλιό υλισμό, ενώ ταυτόχρονα, εκμεταλλευόμενος τη γνώση της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας, εμβαθύνει ακόμη περισσότερο το στοχασμό του, ανακαλύπτοντος στην εποπτεία το ιδιαίτερο στοιχείο της ζωντανής ανθρώπινης δραστηριότητας, που αρνείται το υπάρχον και μετασχηματίζει τα αισθητά πράγματα. Σε αντίθεση με την παλιά ενορατική υλιστική θεωρία, που «δεν κατανοεί τη δραστηριότητα των αισθήσεων σαν πρακτική δραστηριότητα»¹⁰ με αποτέλεσμα να αντιλαμβάνεται μόνο τα μεμονωμένα άτομα και την αστική κοινωνία, ο νέος υλισμός συνειδητοποιώντας ότι «οι άνθρωποι είναι ακριβώς εκείνοι που αλλάζουν τις περιστάσεις»¹¹, αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα ως ενωμένη συνολική «ανθρώπινη κοινωνία ή κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα»¹².

Στα πλαίσια του παλιού φιλοσοφικού υλισμού, ο Φόϋερμαχ αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο σαν αντικείμενο των αισθήσεων, χωρίς, όμως, άμεση πρακτική δραστηριότητα και, συνεπώς, συλλαμβάνει την έννοια του ανθρώπου στη θεωρητική-διανοητική και συναισθηματική της διάσταση, αγνοώντας τις κοινωνικές

σχέσεις και τους υλικούς ιστορικούς όρους διαβίωσης¹³. Ο Μαρξ, αντίθετα, επεξεργάζοντας και διαμορφώνοντας τη νέα αντίληψη της υλιστικής θεωρίας, διαπιστώνει ότι οι πραγματικές προϋποθέσεις συγκρότησης και ύπαρξης της αντικειμενικής ολότητας είναι «οι άνθρωποι, όχι σε οποιαδήποτε φανταστική απομόνωση και ακαμψία, αλλά στην πραγματική τους, εμπειρικά αντιληπτή, διαδικασία ανάπτυξης σε καθορισμένες συνθήκες»¹⁴. Ο Μαρξ, συνεπώς, προχωρεί, πέρα από την αφηρημένη, φανταστική, μεταφυσική και ιδεατή αντίληψη του ανθρώπου, στην ανάλυση του ανθρώπινου όντος μέσα στην υλική πραγματικότητα, η οποία, όμως, σε αντιδιαστολή με το Φόϋερμπαχ¹⁵, κατανοείται μόνο ιστορικά και με καθορισμένες κοινωνικές μορφές· η πραγματικότητα διαμορφώνει τον άνθρωπο ως κοινωνικό προϊόν, αλλά, επιπλέον, και ο άνθρωπος με την πρακτική του δραστηριότητα, που εξαρτιέται και συγκροτείται με βάση τους υλικούς όρους και τις κοινωνικές ιστορικά προσδιορισμένες σχέσεις, παράγει τις αντικειμενικές συνθήκες και μετασχηματίζει τις πραγματικές περιστάσεις. Ο πραγματικός δραστήριος άνθρωπος ορίζεται, λοιπόν, ως προϊόν, αλλά και ως δημιουργός της αντικειμενικής ανθρώπινης ολότητας με την κοινωνική του πράξη, που στηρίζεται στα υπάρχοντα υλικά δεδομένα, που με τη σειρά τους, διαμέσου αυτής της ανθρώπινης δράσης, μεταβάλλονται, προεκτείνοντας την υλική πραγματική φύση-ζωή. Από την αντίληψη αυτή προκύπτει ότι δεν υπάρχει υποκείμενο-άνθρωπος χωρίς αντικείμενο-πραγματικότητα· δεν υπάρχει αντικείμενο αποσυνδεδεμένο και απομονωμένο από την υλική αισθητή ολότητα που να μην είναι πραγμάτωση μιας ανθρώπινης πρακτικής δραστηριότητας. Ο άνθρωπος παράγοντας τα μέσα της συντήρησής του, τα συγκεκριμένα πράγματα και τον εαυτό του ανακαλύπτει την πραγματικότητα. Στο βαθμό που η ανθρώπινη δραστηριότητα μεταβάλλει συνειδητά τις περιστάσεις, γεγονός που ορθολογικά ταυτίζεται με την επαναστατική πράξη, ο άνθρωπος αποκτάει συνείδηση του εαυτού του, εγκαινιάζοντας, με αυτόν τον τρόπο, την υλοποίηση του πραξολογικού αιτήματος για άμεσες βιωματικές και συνειδητές κοινωνικές ανθρώπινες σχέσεις¹⁶.

Με βάση τη νέα αυτή αντίληψη του φιλοσοφικού υλισμού και της ανθρώπινης ύπαρξης, ο Μαρξ προβάλλει το μεθοδολογικό αίτημα της ερμηνείας και της ανάλυσης των αλλοτριωμένων μορφών της συνείδησης-διάνοιας όχι ως απλή αυτόνομη αναγωγή στην υλική πραγματικότητα-εποπτεία, αλλά ως κοινωνική έκφραση, ιστορικά προσδιορισμένη, των εσωτερικών διασπάσεων, αντιφάσεων και αντιθέσεων αυτής της εποπτείας¹⁷. Η επιστημονική,

όμως, έρευνα που ικανοποιεί το μεθοδολογικό αυτό αίτημα, προϋποθέτει ότι το πραγματικό, το συγκεκριμένο, η εποπτεία έχουν ήδη συγκροτηθεί σε αποκρυσταλλωμένες μορφές, αφού «η σκέψη για τις μορφές της ανθρώπινης ζωής, επομένως και η επιστημονική τους ανάλυση, ακολουθεί γενικά ένα δρόμο αντίθετο από την πραγματική εξέλιξη. Αρχίζει *post festum* (κατόπιν εορτής), δηλαδή με τα ολοκληρωμένα αποτελέσματα του προτσές ανάπτυξης»¹⁸.

Σε αντίθεση, τέλος, με τους φιλοσόφους που, μόνο, έχουν εξηγήσει και ερμηνεύσει την ανθρώπινη πραγματικότητα¹⁹, ο Μαρξ προτείνει το μετασχηματισμό του κόσμου και των μορφών της συνείδησης όχι, απλώς, με τη διανοητική και αφαιρετική κριτική, αλλά με την επαναστατική συνειδητή πρακτική ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων, που δημιούργησαν τις ιδεαλιστικές ψευδαισθήσεις και αυταπάτες²⁰.

Μέρος Δεύτερο

Το κράτος και η ιδιοκτησία

Στα πλαίσια της μαρξικής επιστημονικής ανάλυσης, τα αισθητά συγκεκριμένα στοιχεία της σύνθετης και διαφοροποιημένης πραγματικότητας ανακατασκευάζονται και ανασυγκροτούνται, με τη μέθοδο της εμβανθυμένης κριτικής προσέγγισης των εννοιών και των αφαιρέσεων, που αν και δεν είναι λογικές, αλλά αυθαίρετες, χρησιμεύουν ως βοηθήματα διερεύνησης και κατανόησης της ιστορικής διαδικασίας, στην αξεχώριστη ενότητα τους· αν, αντίθετα, τα αντικειμενικά δεδομένα της συγκεκριμένης ολότητας εξεταστούν χωριστά, τότε συνιστούν μονομερείς αφαιρέσεις της φαντασίας²¹. Η μαρξική, λοιπόν, κοινωνική θεωρία συγκροτεί, με δεδομένο ότι αντιλαμβάνεται, με καθαρά εμπειρικό τρόπο, τον πραγματικό κόσμο και τον άνθρωπο σαν αισθητή αντικειμενική ανθρώπινη δραστηριότητα, το γνωστικό της αντικείμενο, την κοινωνία όχι στη βάση του διαχωρισμού της παραγωγής και της διανομής-κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, αλλά ως συνολικό σχεσιακό κοινωνικό γεγονός²², «ως συνολική εργασιακή διαδικασία, ως παραγωγή του συνολικού κοινωνικού προϊόντος από τη συνολικά διαθέσιμη κοινωνική εργασία»²³. Στη μαρξική προσέγγιση, σε τελευταία ανάλυση, η ύπαρξη της κοινωνίας προϋποθέτει την ύπαρξη του ανθρώπου και, αντίστροφα, η ύπαρξη του ανθρώπου συνεπάγεται την κοινωνία, όσο υπάρχουν άνθρωποι.

Η διαμόρφωση, συνεπώς, του αντικειμένου της μαρξικής κοινωνικής θεωρίας δεν στηρίζεται σε αφηρημένες, αυθαίρετες προϋποθέσεις, αλλά σε πραγματικές, αντικειμενικές, εμπειρικές σχεσιακές προϋποθέσεις, που είναι τα αισθητά δραστήρια και κοινωνικά πρακτικά άτομα, τα οποία ζουν σε καθορισμένες υλικές συνθήκες τόσο αυτές που υπήρχαν όσο και εκείνες που παρήγαγαν με τη δική τους πράξη²⁴. Στην ιστορία των ανθρώπων το πρώτο περιστατικό που πρέπει να διαπιστωθεί και να προσδιοριστεί είναι η βιολογική-σωματική οργάνωση των ατόμων, πάνω στην οποία θεμελιώνεται «μια ιστορικά δημιουργημένη σχέση ατόμων προς τη φύση και ανάμεσά τους»²⁵. Από την αρχική αυτή θεμελιακή σχέση πηγάζει η πρώτη εμπειρική προϋπόθεση της ανθρώπινης εξέλιξης, που είναι η ύπαρξη των ζωντανών ατόμων. Η πρώτη ιστορική πράξη, που συντελείται ως απόρροια της πραγματικής ζωής των ανθρώπων, που απαιτεί φαγητό, πιστό και άλλα πράγματα, είναι η παραγωγή, που καθορίζεται από τους υλικούς όρους, των μέσων για την ικανοποίηση των στοιχειωδών αυτών αναγκών· η ικανοποίηση των πρώτων αναγκών οδηγεί αναπόφευκτα στην παραγωγή καινούργιων αναγκών και, επομένως, στην επέκταση και στην ανάπτυξη της υλικής αντικειμενικής πραγματικότητας. Ταυτόχρονα, ως επιπρόσθετη προϋπόθεση της ανθρώπινης ιστορίας, οι άνθρωποι με την πρακτική τους δραστηριότητα δεν παράγουν μόνο τα μέσα της ύπαρξής τους και έναν καθορισμένο τρόπο ζωής, αλλά δημιουργούν, επίσης, και καινούριους ανθρώπους, μέσω της σχέσης ανδρών και γυναικών, της οικογένειας και της βιολογικής αναπαραγωγής του είδους τους²⁶.

Στα πλαίσια, λοιπόν, της ιστορικής κοινωνίας των ανθρώπων, οι παραγωγικές δυνάμεις, που περιλαμβάνουν τα φυσικά, υλικά δεδομένα και τα ανθρώπινα ιστορικά κατακτημένα υλικά στοιχεία, που με τη σειρά τους τροποποιούν τα φυσικά δεδομένα, προσδιορίζουν τον τρόπο παραγωγής, ο οποίος, αφού θεωρείται τόσο ως αναπαραγωγή της βιολογικής ύπαρξης των ανθρώπων, μέσω της γέννησης απογόνων, όσο και ως παραγωγή του κάθε ανθρώπου μέσα στην εργασία, παρουσιάζεται σαν μια διπλή σχέση, φυσική και κοινωνική. Η κοινωνική σχέση είναι το σύνθετο και πολύπλοκο σύνολο των σχέσεων και της συνεργασίας των ανθρώπων μεταξύ τους, ανεξάρτητα με τις μορφές και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται. Συνεπώς, μπορούμε να συγκλίνουμε στη διαπίστωση ότι ένας ιστορικά καθορισμένος τρόπος παραγωγής, που προϋποθέτει την ύπαρξη των παραγωγικών δυνάμεων, συνδέεται και καθορίζει τη φύση ενός καθορι-

σμένου ιστορικά τρόπου συνεργασίας ή κοινωνικού σταδίου²⁷, ουσιαστικά, δηλαδή, των παραγωγικών σχέσεων, που δεν είναι ξεχωριστές από την κοινωνία, αφού «οι σχέσεις παραγωγής δεν είναι απλώς σχέσεις της άμεσης εργασιακής διαδικασίας, αλλά οι σχέσεις που συγκροτούνται από τη διαδικασία αξιοποίησης, σχέσεις της συνολικής διαδικασίας της κοινωνικής παραγωγής»²⁸.

Αφού στην ανθρώπινη κοινωνία «υπάρχει μια υλιστική σύνδεση των ανθρώπων ανάμεσά τους, που καθορίζεται από τις ανάγκες τους και τον τρόπο παραγωγής τους, και που είναι εξίσου παλιά όσο και οι ίδιοι οι άνθρωποι»²⁹, η μαρξική θεωρία προβάλλει το μεθοδολογικό αίτημα της συσχέτισης και της σύνδεσης της κοινωνικής και της πολιτικής δομής με την παραγωγή³⁰, εισάγοντας, με τον τρόπο αυτό, τη θεμελιακή ιδέα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Σε τελευταία ανάλυση, η κοινωνική οργάνωση και η πολιτική διάρθρωση προκύπτουν, αναπτύσσονται και εξελίσσονται «ως αποτέλεσμα του καταμερισμού της εργασίας, έστω και αν δεν υπάρχει συνειδητό υποκείμενο, που να σχεδιάζει τον καταμερισμό αυτόν»³¹.

Η ύπαρξη των ζωντανών ανθρώπων, ως πρώτη εμπειρική προϋπόθεση της ιστορίας, και η ανάγκη της επιβίωσης και της επικοινωνίας μεταξύ τους οδηγεί, με βάση τις παραγωγικές δυνάμεις, στην παραγωγή των μέσων της συντήρησής τους. Η ικανοποίηση των πρώτων βιοτικών αναγκών και η αύξηση του πληθυσμού συμβάλλουν στην αύξηση των αναγκών και, κατά επέκταση, στην αύξηση της παραγωγικότητας. Η εξέλιξη αυτή, ως προϊόν δραστηρίων πραγματικών ανθρώπων που δρουν με καθορισμένο ιστορικό τρόπο και σε καθορισμένα ιστορικά υλικά όρια, έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση και την ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας, ο οποίος «αρχικά δεν ήταν τίποτε άλλο από καταμερισμός της εργασίας στη σεξουαλική πράξη, και ύστερα, εκείνος ο καταμερισμός εργασίας που αναπτύσσεται αυθόρμητα ή «φυσικά» εξαιτίας φυσικής προδιάθεσης (π.χ. σωματική δύναμη), αναγκών, τυχαίων γεγονότων»³². Ο πραγματικός, όμως, καταμερισμός της παραγωγής, που προσδιορίζει, πλέον, τη μορφή της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, υφίσταται μόνο όταν γεννιέται η διάκριση και ο διαχωρισμός μεταξύ της πνευματικής και της χειρωνακτικής εργασίας, που, ουσιαστικά, «βασίζεται πάνω στο φυσικό καταμερισμό της εργασίας στην οικογένεια και στο χωρισμό της κοινωνίας σε ξεχωριστές οικογένειες που έρχονται σε αντίθεση ανάμεσά τους»³³. Η αυξανόμενη διαφοροποίηση της πνευματικής και της υλικής εργασίας –απόλαυση, εργασία, παραγωγή, κατανάλωση– που σχετίζεται με την εντατικό-

τερη εκμετάλλευση της φύσης από τον άνθρωπο, προκαλεί αντιθέσεις και ανταγωνισμούς μεταξύ των ανθρώπων, γιατί συνδέεται με διαφορετικά άτομα. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει άνιση κατανομή, τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική, της ανθρώπινης κοινωνικής εργασίας και των προϊόντων της· η άνιση αυτή διανομή έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της ιδιοκτησίας, που, ωστόσο, δεν είναι παράλογη και αυθαίρετη, αλλά πρακτική και απαραίτητη αναγκαιότητα της ιστορίας για τη συγκρότηση, οργάνωση και εξέλιξη των ανθρώπινων ομάδων³⁴.

Ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, ως ιστορικό σύνολο κοινωνικών σχέσεων, συνιστά αναγκαστικό όρο και προϋπόθεση ύπαρξης της ιδιοκτησίας. Ωστόσο, οι δυο αυτές έννοιες είναι ταυτόσημες, διότι «στη μία το ίδιο πράγμα βεβαιώνεται σε σχέση με τη δραστηριότητα, ενώ στην άλλη βεβαιώνεται σε σχέση με το προϊόν αυτής της δραστηριότητας»³⁵. για να πούμε, ίσως, το ίδιο πράγμα με διαφορετική διατύπωση, από τη στιγμή που η κοινωνική πρακτική δραστηριότητα των ζωντανών και δραστήριων ανθρώπων καταμερίζεται και διαφοροποιείται, τα προϊόντα της κατανέμονται άνισα και αποκτούν τη μορφή της ατομικής ιδιοκτησίας. Αντίθετα, αν το συνολικό κοινωνικό προϊόν, που παράγεται από το σύνολο της κοινωνίας σε ένα συνολικό εργάσιμο χρόνο κάτω από καθορισμένες ιστορικές υλικές προϋποθέσεις, διαμοιράζεται πραγματικά από το σύνολο της κοινωνίας στο σύνολο της κοινωνίας, τότε ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας δεν υφίσταται αντικειμενικά και δεν μπορεί να αποτελεί γνωστικό αντικείμενο έρευνας ή να είναι επιδεκτικός ορισμών ή εννοιολογικών προσδιορισμών από την κοινωνική θεωρία, στα πλαίσια της μαρξικής, βέβαια, αντίληψης. Η διαπίστωση, όμως, αυτή δεν σημαίνει ότι η ύπαρξη της ατομικής ιδιοκτησίας αποτελεί όρο ύπαρξης του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Η ατομική, λοιπόν, ιδιοκτησία ως «αποτέλεσμα» του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας προσλαμβάνει διαφορετικές μορφές ανάλογα με τα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης του καταμερισμού της παραγωγής· το υλικό, το όργανο και το προϊόν της εργασίας προσδιορίζουν τα διάφορα επίπεδα ανάπτυξης του καταμερισμού της εργασίας και, συνεπώς, τις διάφορες μορφές της ατομικής ιδιοκτησίας· η φυλετική, η αρχαία κοινοτική και κρατική και η φεουδαρχική ιδιοκτησία είναι οι τρεις κυριότερες μορφές ατομικής ιδιοκτησίας, που αντιστοιχούν σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, στη διάρκεια της εξέλιξης της ανθρώπινης ιστορίας μέχρι την εμφά-

νιση της εμπορευματικής παραγωγής και των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων³⁶.

Καθώς αναπτύσσεται και επεκτείνεται ο κοινωνικός καταμερισμός της παραγωγής, ως απόρροια της αύξησης των παραγωγικών δυνάμεων, αναφύεται μια αντίφαση ανάμεσα στο μεμονωμένο άτομο ή την ξεχωριστή οικογένεια και στο συλλογικό πραγματικό συμφέρον όλων των ατόμων, που, αν και διαφοροποιούνται στα πλαίσια της καταμερισμένης κοινωνικής τους δραστηριότητας, βρίσκονται, εντούτοις, σε αμοιβαία επικοινωνία και αλληλεξάρτηση μεταξύ τους· μέσα από την αντίθεση αυτή, ανάμεσα στο ατομικό και στο συλλογικό συμφέρον, η κοινωνία αναδιπλασιάζεται από τη μια μεριά σε κοινωνία και από την άλλη σε μια ανεξάρτητη και αυτόνομη μορφή, το κράτος, που, ουσιαστικά, είναι «η κοινωνική δύναμη, δηλαδή η πολλαπλασιασμένη παραγωγική δύναμη, που γεννιέται από τη συνεργασία διάφορων ατόμων, όπως αυτή καθορίζεται από τον καταμερισμό της εργασίας»³⁷. Επειδή η συνεργασία των ατόμων στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας δεν είναι εθελοντική και συνειδητή, το κράτος παρουσιάζεται ως μια ξένη και αλλότρια δύναμη, έξω και δίπλα από αυτά τα άτομα³⁸. Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το κράτος, ως αποτέλεσμα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, «δεν είναι απλώς ένας θεσμός, ούτε ένα φαινόμενο που είναι χαρακτηριστικό όλων των κοινωνιών, αλλά μια ιστορικά καθορισμένη και μεταβατική μορφή κοινωνικών σχέσεων»³⁹ και γι' αυτό «οι αγώνες στο κράτος» και οι μορφές του εκφράζουν τις πραγματικές συγκρούσεις μεταξύ των διάφορων κοινωνικών τάξεων σε καθορισμένες ιστορικές στιγμές⁴⁰.

Είναι χρήσιμο και απαραίτητο, στο σημείο αυτό, να τονίσουμε ότι αφετηρία της μαρξικής κοινωνικής θεωρίας είναι η ανάλυση και η ερμηνεία της διαδικασίας οργάνωσης της κοινωνικής εργασίας και ιδιοποίησης του προϊόντος της στα πλαίσια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, σε σχέση με τον οποίο ανακατασκευάζονται θεωρητικά οι προηγούμενοι ιστορικοί τρόποι παραγωγής. Η μελέτη της εξέλιξης και της ανάπτυξης του κράτους και της ατομικής ιδιοκτησίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της διερεύνησης της συνολικής ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής⁴¹, γιατί «χρειάζεται να έχει ολοκληρωθεί η ανάπτυξη της εμπορευματικής παραγωγής, προτού ξεπηδήσει από την ίδια την πείρα η επιστημονική κατανόηση ότι οι ατομικές εργασίες που ασκούνται ανεξάρτητα η μια από την άλλη, που όμως εξαρτιούνται ολόπλευρα η μια από την άλλο σαν αυτοφυείς κρίκοι

του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, ανάγονται διαρκώς στο κοινωνικό αναλογικό μέτρο τους»⁴². Επιπλέον, δεν πρέπει να αγνοείται ότι «ο καπιταλιστικός τρόπος ιδιοποίησης είναι ... ιστορική μορφή ιδιοποίησης, της οποίας περιεχόμενο είναι η εργασιακή διαδικασία, η σχέση του ανθρώπου με τη φύση, ως σκόπιμη δραστηριότητα απέναντι στο φυσικό ή επεξεργασμένο αντικείμενο και μέσω των μέσων παραγωγής, δραστηριότητα που προσδιορίζει ιστορικά και τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους»⁴³.

Οι κοινωνικοί υλικοί όροι και οι αντικειμενικές προϋποθέσεις εμφάνισης του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας είναι:

α) η μετατροπή της δεσμευμένης και εξαρτημένης εργασίας σε αδέσμευτη και ελεύθερη

β) η αποξένωση των άμεσων παραγωγών από τα προϊόντα της εργασίας τους και συγκεκριμένα ο διαχωρισμός των μέσων παραγωγής από τα προϊόντα της εργασίας.

Στα πλαίσια αυτών των διαρθρωτικών οικονομικών αλλαγών, που, ουσιαστικά, εκφράζονται με τη διαφοροποίηση της πολιτικής από την κοινωνία, σχηματίζεται το κεφάλαιο, δηλαδή η καθαρή ατομική ιδιοκτησία, που δεν αποδέχεται ούτε την ύπαρξη κανενός κοινοτικού και κοινωνικού θεσμού ούτε την παρέμβαση του κράτους στην ανάπτυξη της ιδιοκτησίας· το κεφάλαιο, λοιπόν, είναι μια ιστορική συγκεκριμένη μορφή κοινωνικών σχέσεων, η ύπαρξη της οποίας προϋποθέτει την ύπαρξη από τη μια μεριά του ελεύθερου εργάτη, που πουλάει την εργατική του δύναμη και από την άλλη του ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής, που αγοράζει και χρησιμοποιεί αυτή τη δύναμη, διότι του είναι ωφέλιμη για την παραγωγή προϊόντων⁴⁴.

Στα πλαίσια της καπιταλιστικής παραγωγής το προϊόν της εργατικής δύναμης, που πουλιέται ελεύθερα στην αγορά εργασίας, χρησιμοποιείται, μέσω της ανταλλαγής, για την ικανοποίηση των αναγκών όχι των άμεσων παραγωγών, αλλά άλλων. Συνεπώς, το προϊόν της εργασίας αποκτάει τη μορφή του εμπορεύματος, γιατί «για να παράγει κανείς εμπόρευμα, δεν πρέπει να παράγει απλώς αξία χρήσης, αλλά αξία χρήσης για άλλους, κοινωνική αξία χρήσης»⁴⁵, το οποίο, ωστόσο, για να αποτελεί πραγματικό εμπόρευμα θα «πρέπει να μεταβιβαστεί μέσω της ανταλλαγής στον άλλο, σε αυτόν που του χρησιμεύει σαν αξία χρήσης»⁴⁶.

Η διαδικασία, όμως, της ανταλλαγής προϋποθέτει τη σύγκριση των αξιών χρήσης των εμπορευμάτων⁴⁷. Η αναγκαιότητα αυτή έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της ανταλλακτικής αξίας, που κανονικά πρέπει να εκφράζει την ποσοτική σχέση και την αναλογία με την οποία «οι αξίες χρήσης ενός είδους ανταλλάσ-

σονται με τις αξίες χρήσης ενός άλλου είδους»⁴⁸. ταυτόχρονα, θεωρείται ως δεδομένο ότι «το μέγεθος της αξίας μιας ορισμένης αξίας χρήσης καθορίζεται μόνο από την ποσότητα της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας ή από το χρόνο εργασίας που είναι κοινωνικά αναγκαίος για την παραγωγή της»⁴⁹. Στην καπιταλιστική πραγματικότητα, ωστόσο, στην ανταλλακτική αξία που προκύπτει, ουσιαστικά, ως πράξη αφαίρεσης από την αξία χρήσης, «η σχέση της αξίας ενός εμπορεύματος προς την αξία κάθε άλλου εμπορεύματος είναι η ίδια, με τη σχέση του χρόνου που είναι αναγκαίος για την παραγωγή του πρώτου προς το χρόνο που είναι αναγκαίος για την παραγωγή του δεύτερου»⁵⁰ και γι' αυτό «αλλάζει απευθείας ανάλογα με την ποσότητα και αντιστρόφως ανάλογα με την παραγωγική δύναμη της εργασίας που πραγματοποιείται μέσα σε αυτό το εμπόρευμα»⁵¹. Αφού στην ανταλλακτική αξία του εμπορεύματος δεν υπολογίζεται η χρησιμότητά του είναι αναπόφευκτο να «εξαφανίζεται και ο ωφέλιμος χαρακτήρας των εργασιών που περιέχονται σε αυτά, εξαφανίζονται επομένως και οι διάφορες συγκεκριμένες μορφές αυτών των εργασιών, δεν διακρίνονται πια μεταξύ τους, αλλά έχουν αναχθεί όλες στην ίδια ανθρώπινη εργασία, στην αφηρημένη ανθρώπινη εργασία»⁵². Με τον τρόπο αυτό, η ανταλλακτική αξία δεν υπολογίζει καθόλου την αξία χρήσης του προϊόντος της εργασίας, αλλά λαμβάνει υπόψη της μόνο την ποσότητα, δηλαδή τη χρονική διάρκεια της αφηρημένης ανθρώπινης εργασίας που ξοδεύτηκε για την παραγωγή των εμπορευμάτων και γι' αυτό «πρέπει τα εμπορεύματα, που παίρνονται σε ορισμένες αναλογίες, να είναι πάντα αξίες ίσου μεγέθους»⁵³.

Συγκλίνουμε στο συμπέρασμα ότι η καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής χαρακτηρίζεται από τον καταμερισμό της εργασίας ανάμεσα στο κεφάλαιο-ατομική ιδιοκτησία και στην ελεύθερη ατομική και αυτόνομη εργασία των ανθρώπων, που διαμεσολαβείται από την εμπορευματική ανταλλαγή ισοδύναμων αξιών· αφού τα προϊόντα της εργασίας εξισώνονται σαν αξίες με τη μορφή των εμπορευμάτων, με τον ίδιο τρόπο και η εργατική δύναμη, που διαθέτουν οι εργάτες και γενικότερα οι εργαζόμενοι, παίρνει τη μορφή του εμπορεύματος και, συνεπώς, η αξία της σαν ανθρώπινη εργασία εξισώνεται με το χρόνο που απαιτείται για την αναπαραγωγή της, παίρνει, δηλαδή, τη μορφή της μισθωτής εργασίας⁵⁴. Αφού, λοιπόν, οι αξίες χρήσης τόσο της ανθρώπινης εργασίας όσο και των προϊόντων της γίνονται εμπορεύματα, που ανταλλάσσονται στη βάση των ισοδύναμων αξιών, προκύπτει ότι οι ατομικοί και ανεξάρτητοι παραγωγοί παρουσιά-

ζονται στη διαδικασία ανταλλαγής μόνο ως εκπρόσωποι εμπορευμάτων, δηλαδή οι σχέσεις τους δεν είναι κοινωνικές ούτε στη διαδικασία της παραγωγής ούτε στη σφαίρα της κατανάλωσης. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της εργασίας των παραγωγών εμφανίζεται μόνο στη σφαίρα των εμπορευμάτων⁵⁵ και γι' αυτό το λόγο «οι κοινωνικές σχέσεις των ατομικών τους εργασιών φαίνονται [...] αυτό που είναι, δηλαδή όχι σαν άμεσα κοινωνικές σχέσεις των προσώπων στις δουλειές τους, μα αντίθετα σαν εμπράγματα σχέσεις των προσώπων και σαν κοινωνικές σχέσεις των πραγμάτων»⁵⁶. Επιπλέον, η διαδικασία της ανταλλαγής των ισοδύναμων αξιών αντανάκλα τη διαδικασία ιδιοποίησης και εκμετάλλευσης, μέσω των νομικών τίτλων της ιδιοκτησίας, από την αστική τάξη ξένης εργασίας και μέρους του συνολικού κοινωνικού προϊόντος⁵⁷.

Είναι, λοιπόν, δυνατόν στα πλαίσια των καπιταλιστικών εμπορευματικών σχέσεων να διαπιστώσουμε μια σειρά από αντιφάσεις και αντιθέσεις:

α) παρά το γεγονός ότι το εμπόρευμα είναι μια καθορισμένη ιστορική κοινωνική σχέση που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, εμφανίζεται, ωστόσο, σαν αυτοτελής και ανεξάρτητη, έξω από την κοινωνία και τα άτομα μορφή και δύναμη⁵⁸, ως αποτέλεσμα της ανταλλαγής ισοδύναμων αξιών.

β) αν και «οι αξίες χρήσης δεν μπορούν να αντιπαρατεθούν η μια στην άλλη σαν εμπορεύματα, αν δεν περιέχουν μέσα τους ποιοτικά διαφορετικές ωφέλιμες εργασίες»⁵⁹, εντούτοις ανταλλαγή τους γίνεται στη βάση ισοδύναμων αξιών, που υπολογίζουν μόνο την ποσότητα και τη χρονική διάρκεια της εργασίας.

γ) παρά το ότι η εργατική δύναμη πουλιέται στην ημερήσια ανταλλακτική της αξία, ωστόσο, ο αγοραστής της απαιτεί να την εκμεταλλευτεί ως αξία χρήσης⁶⁰.

Πρωταρχική, όμως, πηγή όλων αυτών των αντιφάσεων είναι ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, γιατί μέσα σε αυτόν «τα άτομα, που αποτελούν δυνάμεις των παραγωγικών δυνάμεων, υπάρχουν διασπασμένα και σε αντιπαράθεση το ένα προς το άλλο, ενώ, από την άλλη μεριά, αυτές οι δυνάμεις είναι πραγματικές δυνάμεις μονάχα κατά την επικοινωνία και τη συνένωση αυτών των ατόμων. Έτσι, [...] έχουμε ένα σύνολο παραγωγικών δυνάμεων, που, κατά κάποιο τρόπο, έχουν πάρει μια υλική μορφή και δεν είναι πια για τα άτομα δυνάμεις των ατόμων, αλλά της ατομικής ιδιοκτησίας, και επομένως είναι δυνάμεις των ατόμων μονάχα στο βαθμό που αυτά τα ίδια είναι κάτοχοι ατομικής ιδιοκτησίας»⁶¹.

Στα πλαίσια της μαρξικής κοινωνικής θεωρίας, με αφετηρία τις διαπιστώσεις αυτές, προβάλλεται το αίτημα της κατάργησης του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας⁶¹. Αυτό, όμως, δεν πρέπει να παρερμηνευτεί ως κατάργηση της εργασίας. Στη μαρξική σκέψη η έννοια της εργασίας είναι θεμελιακή, αφού συνιστά αυτήν την ίδια την κοινωνική πρακτική, αισθητή, αντικειμενική δραστηριότητα του ανθρώπου. Όπως υπογραμμίζεται «ως δημιουργός αξιών χρήσης, ως ωφέλιμη εργασία, η εργασία είναι ανεξάρτητη από κάθε κοινωνική μορφή, όρος ύπαρξης του ανθρώπου, αιώνια φυσική ανάγκη, χωρίς την οποία δεν είναι δυνατή η ανταλλαγή της ύλης ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση, δεν είναι δηλαδή δυνατή η ανθρώπινη ζωή»⁶³. Αυτό που επιδιώκει ο Μαρξ είναι η αποκατάσταση του ωφέλιμου χαρακτήρα της εργασίας με την κατάργηση του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, η ανάπτυξη του οποίου έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αλλότριων και ξένων δυνάμεων που ελέγχουν και υποδουλώνουν τον άνθρωπο. Επιπλέον, ο καταμερισμός της εργασίας παρεμποδίζει την υλοποίηση του πραξεολογικού αιτήματος για άμεσες βιωματικές συνειδητές σχέσεις, οι οποίες προϋποθέτουν την οργάνωση της παραγωγής σε συνειδητή εθελοντική βάση⁶⁴.

Η κατάργηση του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, της αλλοτρίωσης που πηγάζει από αυτόν και η χειραφέτηση του ανθρώπου μπορούν να πραγματοποιηθούν:

α) με τη μεγάλη ανάπτυξη και αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων, που αποφασίζουν «αν ο περιοδικά επανερχόμενος στην ιστορία επαναστατικός τρανταγμός θα είναι ή όχι αρκετά δυνατόν για να ανατρέψει τη βάση όλου του υπάρχοντος συστήματος»⁶⁵.

β) με τη μεγάλη αντίθεση και αντίφαση μεταξύ των κατόχων του πλούτου και των μη κατόχων.

γ) με την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας⁶⁶.

Εκτός, όμως, από αυτές τις υλικές προϋποθέσεις, απαιτείται και η ταυτόχρονη «διαμόρφωση μιας επαναστατικής μάζας που ξεσηκώνεται όχι μόνον εναντίον των ως τώρα ξεχωριστών συνθηκών της κοινωνίας, αλλά εναντίον της ως τώρα πραγματικής «παραγωγής της ζωής», εναντίον της «συνολικής δραστηριότητας» που πάνω της βασίζονταν»⁶⁷.

Συμπεράσματα

Η μαρξική διαλεκτική ανάλυση αναδεικνύοντας την εποπτεία

ως αφετηριακή προϋπόθεση κατανόησης και ερμηνείας της συγκεκριμένης αντικειμενικής ολότητας, επιχειρεί να αποκαλύψει την κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα τόσο ως δημιούργημα της ζωντανής ανθρώπινης δραστηριότητας όσο και ως έκφραση, ιστορικά προσδιορισμένη, της διαφοροποιημένης, αλλά ενιαίας σχεσιακής υλικής πραγματικότητας.

Η μαρξική υλιστική σκέψη αξιοποιώντας δημιουργικά την ήδη διαμορφωμένη αφηρημένη γνώση, μέσα από τη συστηματική κριτική προσέγγιση και εμβαθυμένη επεξεργασία και ανάπτυξη των υπάρχουσών εννοιών-κατηγοριών, προχωράει, με τη βοήθεια διανοητικών αφαιρέσεων και τη διαμόρφωση νέων λεπτότερων εννοιολογικών προσδιορισμών, στην προέκταση και ανασυγκρότηση της γνώσης σε μια ιεραρχημένη διάταξη και ολοκληρωμένη σύνθεση ορισμών και νοητικών σχημάτων, που ουσιαστικά αντανακλούν και παριστάνουν ιδεατά τη συγκροτημένη αντικειμενική αισθητή πραγματικότητα ως διαρθρωμένη ολότητα κοινωνικοποιημένων ανθρώπινων σχέσεων.

Με βάση τη νέα αυτή μεθοδολογική προσέγγιση η μαρξική κοινωνική θεωρία συλλαμβάνει και αντιλαμβάνεται την υλική ανθρώπινη πράξη, ταυτόχρονα, ως δημιούργημα και ως δημιουργό της ενωμένης συνολικής ανθρώπινης κοινωνίας. Με τη διανοητική αυτή κατασκευή ο Μαρξ προβάλλει το μεθοδολογικό αίτημα της συσχέτισης και της σύνδεσης της κοινωνικής και της πολιτικής δομής με την παραγωγή, εισάγοντας, με τον τρόπο αυτό, τη θεμελιακή ιδέα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, αναλυτική αφετηρία του οποίου συνιστά ο αποκρυσταλλωμένος καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής.

Η διαφοροποίηση της πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας ως απόρροια τόσο του φυσικού καταμερισμού της εργασίας στην οικογένεια όσο και της διαίρεσης της κοινωνίας σε ξεχωριστές οικογένειες, παράγει τον πραγματικό καταμερισμό της εργασίας. Η συνεχής επέκταση της διαφοροποίησης αυτής προκαλεί αντιθέσεις και ανταγωνισμούς, που συνεπάγονται άνιση κατανομή της εργασίας με αποτέλεσμα την εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας.

Γενικότερα, η μαρξική διαλεκτική μέθοδος επιχειρεί να αποδείξει την αντικειμενική ιστορική εσωτερική ενότητα των αντιφάσεων και των αντιθέσεων μέσα στη σύγκρουσή τους. Επιδιώκει, επίσης, να θεμελιώσει την άποψη πως πρωταρχική πηγή όλων των αντιφάσεων είναι ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, διότι μέσα σε αυτόν οι άνθρωποι, που αποτελούν κινητήριους μοχλούς των παραγωγικών δυνάμεων, υπάρχουν διασπασμένοι

και σε αντιπαράθεση ο ένας προς τον άλλο, ενώ αυτές οι δυνάμεις είναι πραγματικές μονάχα κατά την αμοιβαία επικοινωνία και συνένωση αυτών των ατόμων.

Η εργασία, ωστόσο, αυτή καθαυτή, ως δημιουργός αξιών χρήσης, αποτελεί όρο ύπαρξης του ανθρώπου, αιώνια φυσική ανάγκη, χωρίς την οποία δεν είναι εφικτή η ανταλλαγή της ύλης ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση. Ο άνθρωπος, παράγοντας τα μέσα της συντήρησής του, και τον εαυτό του ανακαλύπτει ουσιαστικά και την πραγματικότητα. Στο βαθμό, επιπλέον, που η δραστηριότητα του ανθρώπου μεταβάλλει συνειδητά τις αντικειμενικές συνθήκες, γεγονός που ορθολογικά ταυτίζεται με την επαναστατική πράξη, ο άνθρωπος αποκτάει συνείδηση του εαυτού του, εκπληρώνοντας το πραξολογικό αίτημα για άμεσες και συνειδητές βιωμένες ανθρώπινες σχέσεις.

Η ειδοποιός διαφορά του Μαρξ από τους μέχρι τότε φιλοσόφους είναι ότι ενώ οι τελευταίοι εξηγούσαν και ερμήνευαν την ανθρώπινη πραγματικότητα, ο Μαρξ πρότεινε το μετασχηματισμό του κόσμου και των μορφών της συνείδησης όχι απλώς με τη διανοητική κριτική, αλλά με την επαναστατική ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων.

Υποσημειώσεις

1. Σχετικά με τις ιστορικές πνευματικές προϋποθέσεις της μαρξικής σκέψης, βλέπε περισσότερα Βρανίτσκι Πρέντραγκ. *Ιστορία του Μαρξισμού*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1976, τόμος Α' (μεταφ. Μυρσίνη Ζορμπά), σελ. 13-18, 41-55 και 167-171.

2. Σχετικά με την κριτική του Μαρξ στο φιλοσοφικό σύστημα του Χέγκελ και στις απόψεις των παλιών και των νέων χεγκελιανών, βλέπε περισσότερα Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 68-90 και Μαρξ Καρλ και Έγκελς Φρ. *Η Γερμανική Ιδεολογία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1989, τόμος Α' (μεταφ. Κώστας Φιλίνης), σελ. 58-60.

3. Βλ. Μαρξ Καρλ, *Το Κεφάλαιο. Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1978, τόμος Α' (μεταφ. Παναγιώτης Μαυρομάτης), σελ. 25.

4. Βλ. στο ίδιο, ο.π.

5. Σχετικά με το ρόλο της αφαίρεσης, τη μέθοδο και την εσωτερική οργάνωση του μαρξισμού, βλέπε περισσότερα Λεφέβρ Ανρί. *Προβλήματα του Μαρξισμού, σήμερα*, Αθήνα, εκδ. Γράμματα, 1978 (μεταφ. Τάκης Καφετζής), σελ. 49-66, Ψυχοπαίδης Κοσμάς. «Η Υλιστική Θεωρία της «Δίκαιης» Ιδιοποίησης». Στο Αλιμπράντης Ν. κ.ά. *Μελέτες για μια Κριτική Θεώρηση του Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 1985, σελ. 128, Holloway John. «Το Κράτος ως Μορφή Κοινωνικών Σχέσεων», *Τετράδια*, τεύχος 12 (μεταφ. Μανόλης Αγγελίδης), σελ. 57-58, Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 127-129 και 171-174

και Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 67-69

6. Βλ. Λεφέβρ, ο.π., σελ. 53.

7. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 25.

8. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 45.

9. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 45 και Λεφέβρ, ο.π., σελ. 46-47.

10. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 48.

11. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 46.

12. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 48.

13. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 44 και 72.

14. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 68.

15. Για αυτό υπογραμμίζεται ότι «Στο βαθμό που ο Φόϋερμαπαχ είναι υλιστής δεν καταπιάνεται με την ιστορία και στο βαθμό που εξετάζει την ιστορία δεν είναι υλιστής». Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 73.

16. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 46-47, 60-61, 66-67, 83 και 88, Λεφέβρ, ο.π., σελ. 45-46, Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 122-123 και 126-128 και Ψυχοπαίδης Κοσμάς. «Δημοκρατία και Σοσιαλισμός στον Κλασικό Μαρξισμό». *Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 4, Ιούλιος-Οκτώβριος 1982, σελ. 10-11.

17. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 46, Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 122 και Ψυχοπαίδης (1982), ο.π., σελ. 18.

18. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 88.

19. Σχετικά με το ζήτημα αν ο Μαρξ θεωρεί τον ιδεαλισμό και τον υλισμό ως απλές ερμηνείες και αν τις απορρίπτει, με δεδομένο ότι, όπως έχει αναφερθεί, τα αξιοποιεί για την εμπάθυνση της δικής του υλιστικής αντίληψης για την αντικειμενική πραγματικότητα, βλέπε περισσότερα Λεφέβρ, ο.π., σελ. 48.

20. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 48 και 87 και Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 123.

21. Βλ. Λεφέβρ, ο.π., σελ. 66. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 60 και 68 και Holloway, ο.π., σελ. 57.

22. Σχετικά με τις δυο αυτές θεμελιώδεις πλευρές της μαρξικής θεωρίας, βλέπε περισσότερα Αγγελίδης Μανόλης, «Προβλήματα Πολιτικών Ρύθμισης της Κοινωνικής Εργασίας στον J.S. Mill και στον K. Marx», *Τετράδια*, τεύχος 21, Χειμώνας 1988-1989, σελ. 64-65.

23. Βλ. Ψυχοπαίδης (1985), ο.π., σελ. 128.

24. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 60-61 και 68 και Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 126.

25. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 88.

26. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 61 και 73-74 και Βρανίτσκι, 126 και 128-129.

27. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 61 και 74-75 και Λεφέβρ, ο.π., σελ. 56.

28. Βλ. Holloway, ο.π., σελ. 56.

29. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 75.

30. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 66.

31. Βλ. Ψυχοπαίδης (1985), ο.π., σελ. 28.

32. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 77.

33. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 78.

34. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 61-62 και 76-78, Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 130 και Λεφέβρ, ο.π., σελ. 67.

35. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 78.

36. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 62-66 και 99-111.
37. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 80.
38. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. και Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 130 και 132.
39. Βλ. Holloway, ο.π., σελ. 58.
40. Βλ. Ψυχοπαίδης (1982), ο.π., σελ. 18-19, Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 79 και Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 132.
41. Βλ. Αγγελίδης, ο.π., σελ. 65 και Holloway, ο.π., σελ. 56.
42. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 88
43. Βλ. Βλ. Ψυχοπαίδης (1985), ο.π., σελ. 131.
44. Βλ. Πάσχος Γιώργος, «Απλή Εμπορευματική Παραγωγή, Ισότητα και Ελευθερία», *Ο Πολίτης*, τεύχος 14, Δεκέμβριος 1977, σελ. 49, Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 129 και Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 174-176 και 178-179.
45. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 55.
46. Βλ. στο ίδιο, ο.π.
47. Βλ. Πάσχος, ο.π., σελ. 49.
48. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 50.
49. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 53.
50. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 54.
51. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 55.
52. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 52.
53. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 59.
54. Βλ. Πάσχος, ο.π., σελ. 49-50 και Ψυχοπαίδης (1985), σελ. 129-130.
55. Βλ. Πάσχος, ο.π., σελ. 49 και 51, Βρανίτσκι, ο.π., σελ. 179-180 και Μαρξ, ο.π., σελ. 86.
56. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 86.
57. Βλέπε περισσότερα Ψυχοπαίδης (1982), ο.π., σελ. 29 και Ψυχοπαίδης (1985), ο.π., σελ. 129.
58. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 85 και 86, Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 125, Πάσχος, ο.π., σελ. 50 και Ψυχοπαίδης (1985), σελ. 132.
59. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 56.
60. Σχετικά με την εργάσιμη μέρα και τον τρόπο ρύθμισής της, βλέπε περισσότερα Μαρξ, ο.π., σελ. 242-16 και Αγγελίδης, ο.π., σελ. 65-67.
61. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 125.
62. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 78.
63. Βλ. Μαρξ, ο.π., σελ. 57.
64. Βλ. Μαρξ/Έγκελς, ο.π., σελ. 80.
65. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 88.
66. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 81.
67. Βλ. στο ίδιο, ο.π., σελ. 88.

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης Μανόλης, «Προβλήματα Πολιτικών Ρύθμισης της Κοινωνικής Εργασίας, στον J.S. Mill και K. Marx», *Τετράδια*, τεύχος 21, Χειμώνας 1988-1989.
- Βρανίτσκι Πρέντραγκ, *Ιστορία του Μαρξισμού*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας,

- 1976, τόμος Α' (μετάφ. Μυρσίνη Ζορμπά).
Holloway John, «Το Κράτος ως Μορφή Κοινωνικών Σχέσεων», *Τετράδια*, τεύχος 12 (μετάφ. Μανόλης Αγγελίδης).
Λεφέβρ Ανρί, *Προβλήματα του Μαρξισμού, σήμερα*, Αθήνα, εκδ. Γράμματα, 1978 (μετάφ. Τάκης Καφετζής).
Μαρξ Καρλ και Ένγκελς Φρ., *Η Γερμανική Ιδεολογία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1989, τόμος Α' (μετάφ. Κώστας Φιλίνης).
Πάσχος Γιώργος, «Απλή Εμπορευματική Παραγωγή, Ισότητα και Ελευθερία», *Ο Πολίτης*, τεύχος 14, Δεκέμβριος 1977.
Ψυχοπαίδης Κοσμάς, «Δημοκρατία και Σοσιαλισμός στον Κλασικό Μαρξισμό», *Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 4, Ιούλιος-Οκτώβριος 1982.
Ψυχοπαίδης Κοσμάς, «Η Υλιστική Θεωρία της «Δίκαιης» Ιδιοποίησης». Στο Αλιμπράντης Ν. κ.ά., *Μελέτες για μια Κριτική Θεώρηση του Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 1985.

